Makale Türü: Araştırma makalesi

Article Type: Research article

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
10.11.2020

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
31.12.2020

Doç. Dr. Muhammet Emin Kayserili¹

Mehmet Yücel²

GELENEKSEL MALZEME İLE BİRLİKTE KULLANILAN ATIK MALZEMENİN TÜRK RESİM SANATINA ETKİSİ

Özet

İnsanın varoluşuyla birlikte ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıktığı düşünülen sanat, insanlığın var olduğu sürece de devam edecek olan bir eylemdir. İlk sanatsal deneyimlerden günümüz sanatsal eylemlere kadar geçen süreç incelendiğinde; çeşitli yöntem, teknik, araç ve gereçlerden yararlanıldığı bilinmektedir. Sanat eseri üretimindeki değişim ve dönüşümlerin toplumların inanç, düşünce yapısı ve teknolojik gelişmelere göre gerçekleştiği söylenebilir. Sanatta malzeme kavramı da bu değişim ve dönüşümlerden birisidir.

Bu araştırma; 20. Yüzyıldan itibaren resim sanatında geleneksel malzeme ile birlikte kullanılmaya başlanan atık malzemenin resim sanatına yansımalarını incelemeyi, Türk resim sanatına olan etkilerini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışmada; literatür tarama ve eser inceleme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgulardan yola çıkarak, sanat eseri üretiminde geleneksel malzemenin yanında atık malzeme kullanımına ilk olarak Picasso ve Braque'ın çalışmaları karşılaşılmaktadır. Sonraki

¹ Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitim, m.eminkayserili@atauni.edu.tr
Orcid: 0000000330722352

² Şanlıurfa Kazancı Bedih Güzel Sanatlar Lisesi, mamoste063@gmail.com
Orcid: 00000002-3355-5980

GELENEKSEL MALZEME İLE BİRLİKTE KULLANILAN ATIK MALZEMENİN TÜRK RESİM SANATINA ETKİSİ

süreçte de birçok sanatçı tarafından ele alındığı yeni bir ifade aracı olarak kullanıldığı söylenebilir. Kolaj tekniği ile başlayıp sonraları Dekolaj ve Asamblaj tekniklerinin geliştirildiği bilinmektedir. 1960 sonrasında Türk resim sanatında sanat eseri üretiminde yer edinen atık malzemenin aşırı tüketim, çevre kirliliği konularına atıfta bulunmak amacıyla eleştirel bir ifade aracı olarak kullanıldığı dokusundan sıkça yararlanıldığı ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Atık, Sanat, Sanatçı.

THE EFFECT OF WASTE MATERIAL USED ALONG WITH TRADITIONAL MATERIAL ON TURKISH PAINTING ART

Abstract

The art dating back to the existence of human being in line with the needs is an act to be continued as long as the human being exists. When the period between the first artistic experience and recent artistic activities is analysed, it is known that different methods, techniques and tools were utilized. It could be noted that the change and transformation in the production of art has been experienced according to the belief, mentality and technological development of the societies. The concept of ‘material in art’ is one of those changes and transformations.

This aim of the study is to examine the reflections of waste materials to be used with the traditional materials as of 20th century on painting art and to identify their effects on Turkish painting.

The study includes literature review and painting analysis methods. According to the results obtained, the first usage of waste materials in art production along with the traditional material dates back the works of Picasso and Braque. It could also be noted that it was used as a new means of expression by many artists in the following years. It has been known that it started with collage technique and then decollage and assemblage techniques have been developed. It could be stated that the waste material having a place in the production of artwork in Turkish painting after 1960 was used as a means of critical approach on the purpose of referring to the issues such as overconsumption and environment pollution and it has been frequently used.

Key words: Waste, Art, Artist

Giriş

İnsanın varlığı kadar eski olduğu düşünülen sanat, insanın varlığıyla birlikte sürecek olan bir eylemdir. Primitif dönemde yapılmış olan eserler incelendiğinde; bu yapıtların ya doğal malzemelerle ya da amaca uygun olarak biçimlendirilmiş araç ve gereçlerle yapıldığı bilinmektedir. İnsanlık tarihinde karşılaşılan ilk sanatsal eylemlerin mağara duvarlarına çizilen avlanma sahneleri olduğu bilinmektedir. Bu sanatsal eylemlerin çoğunlukla; toprak, kömür ve bitkilerden elde edilmiş boyalar ya da kemik, taş gibi malzemelerle kazıma yontma gibi tekniklerle yapıldığı anlaşılmaktadır.

Geçmişten günümüze kadar gelen yapıtların oluşumunda doğal ya da sosyo-ekonomik şartların yanı sıra sanatçının yaşadığı çağın düşünce yapısının ve teknolojik gelişimlerin etkisi

GELENEKSEL MALZEME İLE BİRLİKTE KULLANILAN ATIK MALZEMENİN TÜRK RESİM SANATINA ETKİSİ

büyük bir rol oynamaktadır. Mağara resimlerinin naif dışavurumu, Ortaçağ resimlerinde dinsel ikonografinin önemszenmesi, Rönesans'ın sanat duyarlılığı ile bilimselliği birleştirmesi sanatçının içinde yaşadığı çağın şartlarının eser oluşumunda etkili olduğunu göstermektedir. Resim sanatındaki en büyük değişimlerden birisi de şüphesiz sanat eseri üretiminde geleneksel malzemenin yanında atık malzemenin kullanılmasıdır. Sanayi devrimi ile başlayan seri üretimin, beraberinde aşırı ve bilinçsiz tüketimi getirdiği söylenebilir. Modern çağın en önemli problemlerinden birisi olan çevre kirliliğine, bilinçsiz tüketim sonucu oluşan geri dönüşümsüz malzemenin neden olduğu bilinmektedir. Bu sorunun çözümü için gelişmiş pek çok ülkede kurum ve kuruluşlar tarafından geri dönüşüm ile ilgili projeler geliştirilmektedir. Toplumsal duyarlılık ve çevre bilinci oluşumu açısından yararlanılabilecek en etkili alanlardan birisi de sanattır.

Atık nesne ile ilgili pek çok tanım yapılabilir. Atık nesne kullanım sonrası işe yaramayan nesne olarak tanımlanabileceği gibi, kullanım değeri olmayan nesne olarak da tanımlanabilir. Başka bir ifade ile kullanım ömrünü tamamlamış olan nesnenin kullanılmayan kısmı olarak da ifade edilebilir.

Geleneksel sanat malzemesi dışında, sanat eseri üretim malzemesi olarak da kullanılan atık malzemenin, sanat eseri üretiminde kullanımının 20. Yüzyıl'dan itibaren başladığı bilinmektedir. Picasso ve Braque'ın 1911- 1914 yılları arasında yapmış oldukları sanatsal üretimlerinde ilk kez atık olarak nitelendirilen malzeme ile karşılaşmaktadır. Bu sanatçıların eserlerini üretirken bilindik sanat malzemesi ve boyama biçimleri dışında resim yüzeyinde o güne kadar sanat üretiminde kullanılmamış gazete, dergi, afiş, muşamba, ip gibi malzemeleri kullanmaya başladıkları anlaşılmaktadır. Bu ilk deneysel çalışmalarda çizmek istedikleri nesnelerin yerine nesnenin kendisini ya da onu anımsatacak nesnenin taklidini kullanmışlardır. Bu ilk denemelerle birlikte sanat dışı imal edilmiş nesnelerin geleneksel resim malzemelerinin yanında yerlerini alarak kullanılmaya başlandığı söylenebilir. Kübizm akımının ikinci evresi olan Sentetik Kübizm ile birlikte sanatta yeni bir dil geliştirilmiştir.

Resim 1. P. Picasso, 1912

Resim 2. G. Brague, 1913

Bu çalışmalar (resim 1-2) sanat malzemesine atığın dâhil edildiği il örneklerdir. Desenli duvar kâğıdı parçaları, gazetelerden kesilen parçalar, muşamba, ipler gerçek yaşama ait yansımalarıdır. Buradaki amacın sanat eserine gerçeklik fragmanlarını ekleyip geleneksel yöntemlerin dışına çıkmak, sanat eserine yeni bir statü kazandırmak olduğu söylenebilir. Bu yolla yapmış oldukları resmin parçaları ile gerçek nesneler arasında bir ilişki kurarak gerçekliğin kendisini yansıtmaya çalıştıkları da ifade edilebilir. Sentetik Kübizm ile başlayan atık malzeme kullanımı aynı dönemlerde ortaya çıkan diğer sanat akımlarına da etkisi olmuştur.

GELENEKSEL MALZEME İLE BİRLİKTE KULLANILAN ATIK MALZEMENİN TÜRK RESİM SANATINA ETKİSİ

Dada akımının sanatçılarından olan Kurt Schwitters, Jean Arp gibi sanatçılar da farklı materyallerden yararlanarak eserler üretmişlerdir. Schwitters Merz adını verdiği seri yapıtlarını oluştururken, her hangi bir işlevi olmayan nesnelerden, çöpten toplamış olduğu tahta parçalarından, plastik veya metal plakalardan yararlanmıştır. Topladığı atık parçaları birbirine ekleyip yapıştırarak eserlerini oluşturduğu söylenebilir.

Resim 3. Kurt Schwitters, Merzbild, Montaj, 1919

Beykal'ın aktarımına göre Schwitters şu sözleriyle kendi tekniğini ifade eder. “*yapıtımın ihtiyaç duyduğu, sevdiğim herhangi bir materyali alarak farklı bir materyalle birbirine karşı dengeliyorum*” (Beykal, 1991, s.22).

Arp'ın ‘Tzara'nın Portresi’ isimli çalışması incelendiğinde, bazı soyut biçimlerdeki atık malzemelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulduğu görülmektedir. Portredeki kullanılan tahta şekiller incelendiğinde üst üste yapıştırılarak eserin oluşturulduğu görülmektedir.

Resim 4. Arp, Tzara'nın Portresi, 1916

Soyut sanatın öncü sanatçılarından Malevich resimlerinde atık malzemeden yararlanmış sanatçılardandır. Malevich'in “Askerlerin Bölünmesi” isimli çalışması hazır basılı nesnelerin yanında bir de termometreden oluşmaktadır. Bu çalışma, Soyut Sanat'ta atık malzemenin dâhil olduğu ilk örneklerdendir. Malevich bu dönemde atık malzemelerden oluşan geometrik formlara dayanan soyut resimler üretmiştir.

GELENEKSEL MALZEME İLE BİRLİKTE KULLANILAN ATIK MALZEMENİN TÜRK RESİM SANATINA ETKİSİ

Resim 5. K. Malevich, Askerlerin İlk Bölünmesi, 1914

20. Yüzyılın ilk yarısı, resim sanatında değişim ve dönüşümlerin en hızlı olduğu dönemden birisidir. Birbiri ardına ortaya çıkan sanat akımları ve yeni üsluplar, sanat malzemesinin sınırsızlığı, sanatın merkezinin Amerika'ya kayması bunlardan bazılarıdır. 2. Dünya savaşı sonrası Amerika'da düzenlenen konferanslar, açılan yeni galeriler ve yeni sanat hareketleri sonucunda atık malzemenin sanat üretiminde rol aldığı Pop Art, Arte Povera, Neo-Dada gibi sanat akımları ortaya çıkmıştır. Kolaj tekniğinin çok sık kullanıldığı sanat akımlarından birisi de Pop Art sanat akımıdır. 1921 yılında Londra'da doğan Richard Hamilton hazır nesneleri kullanarak kolaj tekniğinde pek çok eser üretmiştir. "Günümüzün Evlerini Bu Denli Farklı ve Çekici Yapan Nedir?" adlı kolaj çalışması (resim 6) tüketim çılgınlığını ve Amerikan yaşam biçimini eleştirel bir bakış açısıyla yansıtmıştır.

Resim 6. Hamilton R., Günümüzün Evlerini Bu Denli Farklı ve Çekici Yapan Nedir? 1956

Pop Art ile birlikte atık malzemenin eleştiri aracı rolünü üstlendiği de söylenebilir. Bu eser tüketim toplumunun yaşam biçimini gözler önüne sererek sorguladığı ifade edilebilir. Tüketerek var olma düşüncesi Amerikan Kültürü ve yaşam biçiminde kullanılan nesnelerin taklitleri kullanılarak eleştirilmiştir. Pop Art'ta sanat eseri üretiminde genellikle toplumda popüler özelliği olan nesneler tercih edilmiştir. Neredeyse aynı zamanlarda ortaya çıkan ve bir sanat akımının diğer sanat akımının oluşumuna zemin hazırladığı sanatsal değişim ve dönüşümler, günümüz sanatının şekillenmesinde etkili olmuştur. Resim sanatında çok hızlı değişim ve dönüşümlerin olduğu bu süreç, sanat eseri üretiminde malzeme sınırlamasının olmadığı hemen hemen her türlü malzemenin sanat eseri üretiminde kullanılabileceği bir yaratım sürecidir. Alberto Burri'nin savaşın izlerini taşıyan kanlı sargı bezleri, Antoni Berni'nin çöpten topladığı aklı gelen her türlü atık nesneyi kullanarak 'Juniato' serisini oluşturduğu Yoksul Sanat, bu çağın en belirgin sanat hareketleri arasında sayılabilir. Dönemin sanatçıları eserlerinde kum, saman, mermer tozu, kumaş gibi malzemeleri boya gibi geleneksel malzemelerle birlikte kullanarak bol dokulu eserler üretmişlerdir. Alberto Burri, genellikle kırmızı ve siyah renkleri kullanarak boyadığı tuvallerinin üzerine yırtılmış, yanmış çuvalar, kıyafet parçaları ya da kanlı sargı bezlerini yapıştırarak savaşın yıkımını anlatmıştır. Burri'nin eserlerinde kullanmış olduğu kanlı ve yanmış bez parçaları esir düştüğü

GELENEKSEL MALZEME İLE BİRLİKTE KULLANILAN ATIK MALZEMENİN TÜRK RESİM SANATINA ETKİSİ

dönemine ait yaşadıklarının bir kanıtı niteliğindedir. Çünkü bu kumaş parçaları atıktan ziyade sanatsal bir ürünün parçası haline gelmiştir. Burri'nin çalışmaları Kolajı yeniden kavramsallaştırarak, Amerikan Soyut Dışavurumculuğuna damgasını vurmuştur. Geleneksel olmayan malzemelere olan ilgisi ahşap, katran, plastik, çinko oksit, PVC yapıştırıcılar ve kumaşla eserler üreten sanatçı 1960'da Venedik Bienali'ndeki kişisel sergisi, Eleştirmenler Ödülü'nü kazanmıştır.

Resim 7. Burri, çuvallar serisi, 1953.

Resim 8. Ehlileştirmek Kırmızı, 1954

Çalışmalarında paslı metal parçaları, kumaş parçaları ve ezilmiş teneke kutuları tercih eden Berni, sanat eseri üretiminde gazete, kâğıt, ahşap, kumaş gibi düz yüzeyle atıkların dışında dokulu ve üç boyutlu objeleri de kullanarak her türlü atık malzemenin sanat eseri üretimine dâhil olabileceğini göstermiştir. Resim sanatındaki bu yeni yaklaşımlar Asamblaj, Dekopaj gibi tekniklerin oluşumunu sağlamakla birlikte İtalya'da ortaya çıkan Yoksul Sanat akımının da habercisi olmuştur.

Resim 9. Antoni Berni, Juanito serisi, 1973

Sanat eseri üretiminde geleneksel malzeme ile birlikte kullanılmaya başlanan atık malzemenin ilk olarak Avrupa'da başlayıp Amerika'da şekillendiği ve dünyanın neredeyse tüm bölgelerine yayıldığını söylemek mümkündür. Sanat eseri üretiminde yeni bir anlatım dili olan atık malzeme günümüzde de bu etkilerini sürdürmekte ve pek çok sanatçı tarafından ele alınmaktadır.

Amaç

Bu araştırma çağımızın ortak sorunu olan atık malzemenin Türk resim sanatına olan etkisi ve bu bağlamda üretilen eserlere yansımaları incelemeyi amaçlamaktadır.

GELENEKSEL MALZEME İLE BİRLİKTE KULLANILAN ATIK MALZEMENİN TÜRK RESİM SANATINA ETKİSİ

Araştırma Yöntemi

Bu araştırma nitel yöntemlerden olan literatür tarama ve eser inceleme şeklinde veriler toplanarak yapılmıştır.

Bulgular

1960-1980 Yıllarında Türk Resim Sanatında Atık Malzeme

Türkiye'de batılı anlamdaki resim anlayışı sürecinin Osmanlı dönemi ressamlarının yurt dışına giderek sanat eğitimi almalarıyla başladığı söylenebilir. Sonraki yıllarda yurt dışı eğitim ve gezilerle etkileşimlerin devam etmesiyle sanatçıların bir araya gelerek çeşitli sanat gruplarını oluşturduğu bilinmektedir. Türk resim sanatının gelişiminde kurulan sanat topluluklarının önemi büyüktür. Nurullah Berk, Zeki Faik İzer, Elif Naci, Cemal Tollu, Abidin Dino ve Zühtü Müridoğlu gibi isimlerin bir araya gelerek 1933 yılında oluşturduğu 'D Grubu' Türk Resim sanatının gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Sonraki yıllarda Turgut Zaim, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Eşref Üren, Arif Kaptan, Halil Dikmen Sabri Berkel, Fahrünnisa Zeid, Nusret Suman ve Zeki Kocamemi'nin de katılımıyla grup üyelerinin sayısı oldukça artmıştır. D grubu sanatçıları eğitim amacıyla yurt dışına gittiklerinde Avrupa'da görmüş oldukları Kübizm akımından etkilenerek bu anlayışta eserler vermişlerdir. Grubun sanatçıları Kübizm' in daha çok form anlayışı ile ilgilenmiş bu anlayışta eserler üretmişlerdir. Ancak akımın sanat dünyasına en önemli katkısı olarak görülen Kolaj ve Asamblaj tekniklerini resimsel anlayışları içinde değerlendirememişlerdir. Cumhuriyetin henüz 20 yıl önce gerçekleştiği, devrimlerin yaşandığı bu dönemde resim sanatında da aynı hızla gelişmeler yaşanmıştır. Sanattaki bu değişim ve gelişim ülkemiz için hızlı iken ne yazık ki dünyadaki gelişmelere paralel ve aynı oranda gerçekleşemediği söylenebilir. Dünya sanatçıları sanatsal üretimlerde atık malzemeye yer verip Kolaj tekniği uygularken, Türk sanatçıların bu teknikler için otuz yıl daha beklemek zorunda kaldıkları bilinmektedir. Tansuğ'a göre Grubun üyelerinin temel çıkış noktası empresyonist eğilimleri yok etmek ve kompozisyonu kübist bir anlayışta sağlam bir desen ve inşa temeline oturtmaktır (Tansuğ,1999,179). Türk resim sanatındaki bu yaklaşımın 1960'lara kadar devam ettiği ifade edilebilir.

1960 ve 1970'lerde Türk resim sanatında soyutlama ile başlayan değişim kolaj tekniğinin sanatçıları tarafından benimsenmesi ile birlikte sanat eseri üretiminde atık malzemelerde yer almaya başlamıştır. Türk resminde geleneksel malzeme anlayışı dışında atık olarak nitelendirilebilecek malzemeleri kullanan sanatçıları araştırıldığında soyut eğilimlerin olduğu dönemlerde Lütfü Günay, Zeki Faik İzer'in çalışmalarıyla başladığı söylenebilir (Öztürk,2011,s.54). Türk resim sanatındaki yeni malzeme arayışı 1960'larda birkaç sanatçı ile sınırlıdır. Sonraki yıllarda Burhan Doğançay, Özdemir Altan, Altan Gürman'ın çalışmalarında Kolaj örnekleri ile karşılaşılacaktır.

Lütfü Günay (1924)

Günay sanatsal üretimlerinde atık malzemeyi kullanarak çalışmalar yapmış olan ilk sanatçıları arasındadır. Günay'ın, soyut kompozisyonlardan oluşan resimlerinin ana felsefesi 'Doğa ile bütünleşme' olarak tanımlanabilir. Yapmış olduğu soyut kompozisyonlarında tuvalin düz yüzeyine boyanın yanında kum, talaş, kül gibi malzemeleri kullanarak resmine üçüncü boyutu vererek doğada var olan malzemelerin dokularından yararlanmıştır. Çalışmalarında doğal atık malzemelerin yanı sıra kâğıt havlu, gazete, naylon, metal gibi atık malzemeleri de kullanan sanatçı Kolajları ve kullandığı malzemeler için şunları söylemiştir.

GELENEKSEL MALZEME İLE BİRLİKTE KULLANILAN ATIK MALZEMENİN TÜRK RESİM SANATINA ETKİSİ

“Ben, genel olarak yaptığım kolajlarda teneke ve kumaşla çalışıyor, tenekenin yarattığı paslanmadan yararlanıyorum. Bu paslı görüntü, bana başka bir tat veriyor ve duygularımı yoğunlaştırıyor. Duygunun yoğunlaşması, resimde ayrı bir olgudur. Dümdüz, kupkuru bir resim yerine, duygu ve heyecanımı, boyanın yetmediği yerde bez, kâğıt, naylon, kum gibi yabancı malzemeleri kullanarak yakalamak istiyorum. Paslanmanın direncini ortaya çıkarmaya çalışıyorum, bazen de tualin ters yüzünü kullanıyorum (Özsezgin, 2001, s.197)”.

Resim 10. Lütüf Günay, Tual Üzerine Karışık Teknik

Günay’ın, soyut çalışmalarındaki denemelerde kullandığı atık malzemelerle gerçek dokunun olanaklarından yararlanarak iki boyutlu resme üçüncü boyutu taşıdığı ifade edilebilir. Çalışmalarında yatay ve dikey yüzeyleri ilişkilendirerek kurgulayan Günay, boya ile elde edilemeyen dokuları nesnenin doğal dokusu ile sağlamıştır. Resim yüzeyinde dokular elde ederek izleyicinin görme duyusuna hitap etmenin yanında dokunma duyusunu harekete geçirme isteği olabileceği söylenebilir.

Zeki Faik İzer (1905 - 1998)

Türk resim sanatında geleneksel malzeme ile birlikte atık malzemeyi kullanarak kolaj tekniğinden yararlanan ressamlarımızdan birisi de Zeki Faik İzer’dir. D Grubu sanatçılarından olan İzer, 1971-1984 yılları arasında yaşamını Fransa’da sürdürdüğü dönemlerde kolaj tekniğinde çalışmalar yapmıştır. İzer’in kolaj çalışmaları incelendiğinde; genellikle iki ya da üç rengin armonisiyle oluşturulan soyut kompozisyonların yer aldığı, renklerle derinlik kavramını oluşturduğu ifade edilebilir. Keskin renkli kâğıtlardan oluşan kıvrak formların ve çizgisel dokuların kökeni incelendiğinde bazı çalışmalarının Matisse’in çalışmalarına olan ilgisi görülebilir. Çoğunlukla kâğıt üzerine karışık teknikle yapmış olduğu kolajlarında, deneysel bir çalışma yöntemini tercih ettiği ifade edilebilir.

Resim 11. Zeki faik izer,64x48,

GELENEKSEL MALZEME İLE BİRLİKTE KULLANILAN ATIK MALZEMENİN TÜRK RESİM SANATINA ETKİSİ

Eşi Sevim İzer bir söyleşi sırasında, Zeki Faik İzer'in kendi notlarından şunları aktarmıştır:

1975 yılında kolaja başladığımda maksadım kurşunkalemle ya da plüme (divit)le ifade edemediğim satır formlarını bulmak ve onları maksada göre bir nizam içinde terkip etmektir. Bu terkip çeşitli formların, çeşitli renklerle bir araya gelmesinden ibaretti. Daha sonra iki satırın üst üste gelmesi ile sper-poze bir satır yolu ile renk perspektifini de sağlamak istedim (Akt. Öztürk, 2011, Erinc, 1990, s.48).

Burhan Doğançay (1929 - 2013)

1962'den itibaren Amerika'ya yerleşen Burhan Doğançay bir resim kâğıdı gibi kullanılan kent duvarlarını gözlemleyerek araştırmalar yapmıştır. New York, Berlin, Kahire gibi şehirlerde duvarlara yapıştırılan afişlerin duvar yüzeylerinde bıraktığı etkiyi gösteren ve bunların içeriklerini yansıtmayı amaçlayan bir katalog hazırlamıştır. Burhan Doğançay'ın çalışmalarının esin kaynağı olan geniş duvar yüzleri üzerine yapıştırılmış olan yırtık afişler, karalamalar, lekelerden oluştuğu bilinmektedir. Doğançay'ın eserleri Türk resminde atık malzemenin kullanıldığı, çağdaş resim anlayışının ilk örnekleri arasında yer alır. Eserleri incelendiğinde duvarlara yapıştırılmış ilanlar, aşınmış ve yıpranmış kâğıtların bıraktığı görsel efektler, eserlerinin soyut-kavramsal bir anlayış da olduğunu göstermektedir. Sanatçı 1963 yılında başladığı 'Kent Duvarları' isimli serisi ile modern kent kültürünün toplumsal, kültürel ve politik dönüşümüyle kamusal alandaki duvarların kişisel anlatı ve mesajlarla biçimlendiğini göstermiştir. Ağırlıklı olarak kolaj ve dekolaj tekniklerinden yararlanmıştır. Doğançay'ın eserlerinin esas bileşenlerinin duvarlardan topladığı afiş ve objeler eserlerinin esas bileşenleridir. Sanatçının ilk kolaj serisi olan 'Duvar Serisi' çalışmaları incelendiğinde üst üste yapıştırılan, zamanla yıpranmış deforme olmuş afişlerin duvarlarda bıraktığı doğal görsel etkileri göze çarpmaktadır. Eserlerinde genellikle gazetelerden kesmiş olduğu parçaları ve basılan afişleri yırtarak ya da kompozisyonlar oluşturmuştur. Bazen de duvarlarda asılı olan kirli afişleri rastgele yırtarak çalışmalarında kullanmıştır. Çalışmalarında rastladığımız kolajların Neo-Dada akımının etkisinde olduğu söylenebilir.

Resim 12. Burhan Doğançay, Duvar Serisi,

Sanatçının bir diğer serisi olan ve tuvalin üzerine bükülerek monte edilmiş olan kâğıt parçalarla iki boyutlu resme derinlik vererek üçüncü boyutu kazandırdığı bilinmektedir. Doğançay bazen günlük yaşamda kullanılan terlik, mandal araba lastikleri gibi hazır nesnelerin yanında mısır koçanı gibi doğal malzemeleri kullanarak da yüzeyden taşan eserler de üretmiştir. Bu üretimlerinde günlük hayata ait nesnelere sanatsal bir anlamlar yükleyerek ön plana çıkarmıştır. Burhan Doğançay kendi ifadesiyle şimdinin duvarları beyaz ve tertemiz. Günümüzde sorunların olmadığı anlamına gelmez. Önceleri kitleler duvarları düşüncelerini ifade etme alanı olarak

GELENEKSEL MALZEME İLE BİRLİKTE KULLANILAN ATIK MALZEMENİN TÜRK RESİM SANATINA ETKİSİ

kullanıyorlardı. Ancak günümüzde kitlelerin düşüncelerini ifade etme biçimleri değişti. Sosyal medya alanları sayesinde sokaklara çıkılmadan da düşünceler ifade edilebiliyor.

Resim 13. Burhan Doğançay, Karışık Teknik

Resim 14. Burhan Doğançay, Karışık Teknik

Özdemir Altan (1931)

Çağdaş Türk resminde soyut sanatın gelişimine katkı sunan isimlerden birisi de Özdemir Altan'dır. Eserlerinde çevresinde var olan pek çok hazır nesneyi düzenleyip bir arada kullanarak kolaj, asamblaj tekniklerinde eserler ürettiği bilinmektedir. Rastlantısal malzemelerin düzenlenmesi sanatçının Neo-Dadaizm akımından etkilendiğinin göstergesi olduğu söylenebilir. İlk deneysel çalışmalarından birisi olan 'Kral ve Kraliçeler' isimli çalışmasında üç boyutlu bir ilaç kutusunu monte ederek eseri bir asamblaj'a dönüştürmüştür. Yağlıboya resimlerinin temelini oluşturan eskizlerini, gazete ve dergilerden kestiği fotoğraflardan oluşan kolajlarla yapmış olduğu bilinmektedir. Sadece eskizlerde kullandığı Kolaj tekniğini sonraki süreçte bizzat resimlerin kendisine taşımıştır. Akla gelebilecek çeşitli atık nesneleri eserlerine dâhil ederek sanat eseri üretiminde malzemenin sınırsızlığı olduğunu göstermiştir. Kolaj çalışmalarının ilk olarak Paris'te geçirdiği süreçte başladığı söylenebilir.

Resim 15. Özdemir Altan, Kral ve kraliçeler 1, Karışık Malzeme, 1965

Birbiriyle uyumsuz nesneleri boyanın kendi dokusuyla birleştiren sanatçı, ürettiği eserlerle tuvalin üzerindeki malzemelerin dokusunun yanı sıra tuvalin kendi dokusu ve yapısının da resmin bir parçası olduğunu göstermiştir. Non-figüratif anlayıştaki eserlerinde kendi topladığı nesneler,

GELENEKSEL MALZEME İLE BİRLİKTE KULLANILAN ATIK MALZEMENİN TÜRK RESİM SANATINA ETKİSİ

çevresinden aldığı farklı gereçler bazen de öğrencilerinin çöpe atacağı çalışmaları resminin ana malzemelerini oluşturur. Sanatçı için her türlü atık nesne sanat malzemesi konumundadır.

Altan Gürman (1935- 1976)

1935 yılında İstanbul’da doğan sanatçı bilindik ve tekrar haline gelen sanat anlayışlarını hem biçim olarak hem de düşünsel olarak sorgulayan sanatçılardandır. Çok genç yaşta yitirdiğimiz sanatçı yenilikçi, öncü ve devrimci bir resim anlayışının en berrak en aydınlık kişiliklerinden biriydi. Akademik eğitimi sonrasında Avrupa’da olduğu süreci eski biçimleri ayıklamak için değerlendirmiştir. 1967’de Türkiye’de açtığı ilk kişisel sergisi ile radikal bir çıkış yapmıştır. Gerek resminde kullandığı anlatım dili gerekse üslup olarak farklılığını gözler önüne sergilediği söylenebilir. Resimlerinde kolaj, dekopaj, montaj tekniklerini ustalıkla kullanmış, kullandığı nesneleri resmin dışına da taşıyarak üç boyutlu bir görüntü elde etmiştir. Türk resminde pek de bilindik olmayan bu anlatım biçimi Pop Art’la ilişkilendirilmiştir. Çalışmalarında yapay atıkların yanı sıra şeker pancarı, patates, ip ve kömür gibi doğaya ait nesneleri resmin konusu, hatta resmin kendisi haline getirmiştir. Eserlerinde eleştirel bir dile yer vererek simgeler üzerinden insan özgürlüğünü ve sanatın hayatla ilişkisini sorgulamıştır. 1965 tarihli ‘İstatistik serisi’ yeni arayışlar içerisindeki Gürman’ın Paris’te satın aldığı istatistik dergilerindeki çizim, taslak ve grafikler ile hazırladığı resimlerden oluşur.

Resim 16. Altan Gürman, Karışık Teknik, Montaj1, 1967. Resim 17. Altan Gürman, Montaj 2, 1967

Erol Akyavaş (İstanbul, 1932 - 2000)

Sanatsal üretimlerine geometrik soyutlamalarla başlayan Erol Akyavaş sonraki süreçte Gerçeküstücü tarzda eserler vermeye başlamıştır. Gerçeküstücü üsluptaki çalışmalarında kolaj tekniğini kullanmıştır. Yapmış olduğu kolaj çalışmalarına, boncuk, taş gibi üç boyutlu malzemeleri taşımıştır. Erol Akyavaş’ın 1980’lerde, genelde büyük tuvallele görselleştirdiği bu tarihsel öyküler, giderek daha soyut bir şekil alır. Bunun arkasında daha geniş ve evrensel bir dil kullanma gereksinimi vardır sanırım. Zira tarihi ve efsanevi öykülerle başlayan kişisel ve kültürel bir katılım giderek olgulardan sıyrılarak derin anlamlara, tutku ve inançlara, evrensel bir birlikteliğe ulaşma arzusu taşımaktadır.

GELENEKSEL MALZEME İLE BİRLİKTE KULLANILAN ATIK MALZEMENİN TÜRK RESİM SANATINA ETKİSİ

Resim 18. Hatlı Kompozisyon, Kolaj, 102x82 cm.

Resim 19. Kolaj, 56x45 cm., 1975

Türk Resim Sanatında 1980 Sonrası Atık Malzeme Kullanımı

İrfan Önürmen (1958)

1958 İstanbul doğumlu olan sanatçı, 1987-1991 yılları arasında Mimar Sinan Üniversitesi, Resim bölümünde sanat eğitimi almıştır. Çalışmalarında birçok atık malzemeyi kullanan sanatçı tüllerden yapmış olduğu kolajlar, gazetelerden heykeller, Enstalasyon çalışmaları ile işleri ile ön plana çıkan sanatçılardandır. Tual, ahşap üzerine yaptığı resimlerin dışında, direkt gazete sayfalarına çeşitli boyalar ile müdahalelerle çalışmalarına yeni bir dil kazandırmıştır.

Resim 20.-21. Gazete Üzerine Müdahaleler.

Resim 22. Tül Serisi, Kolaj

Renksiz sıradan gazete sayfalarının taşıdığı yazı ve resimler kendi anlamlarının dışında sanatçının müdahaleleri sonucunda kazandığı anlamları da izleyicilere yansıtır.

Sanatçının Tül serisi isimli çalışmaları metal kutular içerisine yerleştirdiği tül katmanlardan oluşur. Bu serideki çalışmalar görüntü itibariyle monitör izlenimi verir. Sanatçı Tv. Ekranı olarak düşündüğü bu görüntüyü, izleyiciyi de çalışmaya dâhil etme çabası olarak düşünülebilir. Bazen de tüller bir mekânın parçası olarak karşımıza çıkar. İzleyici tül katmanların içerisine girerek, esere dokuna bilme fırsatı bulur.

Bubi(1956)

1980'li yılların sıra dışı sanatçılarından birisi olan Bubi, çalışmalarında boyanmış bez parçaları, kablolar, metal telleri yatay ve dikey yönlerde kafes biçiminde örgüsel kompozisyonlara dönüştürerek eserlerini oluşturmuştur. Kullanmış olduğu malzemenin dokusundan yararlanarak katmanlar halinde monte etmesiyle üç boyutlu bir görüntü elde etmiştir. Bubi sanatıyla ilgili olarak

GELENEKSEL MALZEME İLE BİRLİKTE KULLANILAN ATIK MALZEMENİN TÜRK RESİM SANATINA ETKİSİ

şunları ifade eder. “Benim için tema yoktur. İki boyutlu yüzey üzerinde üç boyutlu görüntüler ve biçimler vardır” (Bubi, 1997, s.194-195).

Sanatçının çalışmaları incelendiğinde çeşitli malzeme, teknik ve kompozisyonlarla üretildiğini görmek mümkündür. Genellikle ip, halat, kumaş parçaları ile oluşturduğu eserlerinde malzemeyi yeniden boyutlandırmış ve anlam kazandırmıştır. Eserlerinde uygarlık öncesi dönemlerden Mısır, Mezopotamya ve Anadolu kültürlerinin izleri görülen Bubi, dikişler, yamalar, aplike yüzeyler, düğümler gibi farklı teknikler kullanarak çalışmalar yapmıştır. Eserlerinde, estetik kaygılardan ziyade eserin verdiği mesaj, bir haykırış ve protesto ifadesi olarak düşünülebilir.

Resim 23. 134. x 166.cm. 1997 MDF Üzerine Karışık Teknik

Bubi çalışmalarını tanımlarken şu ifadeleri kullanır.

"Vitrinlerde kullanıma hazır steril, pırıl pırıl sanki hiç el değmemiş gibi duran mallara alışmış gözlere bu malzemeler itici gelebilir. Buna karşın bir kere bu atıl malzemelere başınızı çevirdiniz mi onların cazibesinden kendinizi bir daha kurtaramazsınız. (Bubi, 1997, s.194-195)."

Sanatçının eserlerinde kullanmış olduğu nesneler bazen boyanmış bezen de olduğu haliyle izleyicinin karşısına çıkmaktadır. Eserin oluşum sürecinde her hangi bir anlam içermesi düşünülmenden kullanılan malzemeler bazen rastgele bazen de planlı bir biçimde bir araya gelir. Sanatçının ‘Kafesler’ isimli serisi geleneksel resim anlayışının dışında yeni bir ifade dili olduğu ifade edilebilir.

Sonuç

İlk çağlardan başlayan ve günümüze kadar geçen süreçte pek çok değişiklik geçirmiş resim sanatındaki en büyük değişim ve dönüşümlerden birisi de 20. yüzyılın başlarından atık diye nitelendirilen malzemenin sanatta yer edinmesidir. Günlük yaşama yansıyan malzeme çeşitliliği aynı zamanda sanatta yeni arayışların başlamasına sebep olduğu bilinmektedir. Bu noktada sanatçıların çeşitli denemeler yaparak ilk kez Kübizm’de yer alan atık malzemeyle kolaj tekniğinin ortaya çıkması akla gelebilecek her türlü malzemenin sanat malzemesi olabileceği düşüncesini ortaya atmıştır. Resim sanatındaki bu değişim ve dönüşüm resim sanatının tarihsel gelişim süreci içerisinde hiç olmadığı kadar radikal bir olduğu ifade edilebilir. Kübizmle başlayan bu serüven pek çok yeni akım ve düşüncenin de ortaya çıkışını sağlamıştır.

Dünya resim sanatında 20. yüzyıl’ın başlarından itibaren sanat malzemesi olarak kullanılan atık malzemenin, yurt dışı gezi ve eğitimlerle birlikte Türk resim sanatına 1960’lardan itibaren

GELENEKSEL MALZEME İLE BİRLİKTE KULLANILAN ATIK MALZEMENİN TÜRK RESİM SANATINA ETKİSİ

girdiği ve sanatçılar tarafından ele alındığı anlaşılmaktadır. Deneysel amaçlarla yapıldığı anlaşılan atık malzeme, sonraları ise bazı sanatçılar için vazgeçilmez bir sanat malzemesi haline gelmiştir. Şu bir gerçektir ki kolaj ile birlikte sanattaki değişimin sadece malzeme olmadığı, kullanılan malzemenin kendi anlamının dışında sanat eserinde yer almasıyla kazandığı anlamda önem kazanmıştır.

Atık malzemenin kullanım amaçları incelendiğinde malzemenin dokusundan yararlanma, çeşitli olaylar ya da yaşanmışlıklara olan tepki veya protesto amaçlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla malzemenin kendi anlamının dışında sanat eserindeki anlamının da önemli olduğu ifade edilebilir. Atık malzemenin resim sanatında yer almasıyla, resmin klasik yöntemlerini tamamen ortadan kaldırmadan çok alanlı yaklaşımlarla birlikte sanata yepyeni kapılar açmış olduğu da bir gerçektir.

Kolaj tekniğiyle başlayan, sonraki süreçte dekolaj, asamblaj, montaj gibi tekniklerin kullanıldığı bu yeni sanat dilinin görsel sanatların hemen hemen her alanında yer edindiği bilinen bir gerçektir. 1960'lı yıllardan sonra Türk resim sanatında başlayan değişim ve dönüşümün günümüzde de etkisini sürdürdüğü ve yeni deneysel çalışmalara yön verdiği de söylenebilir. Özellikle yeni yetişen genç sanatçıların sanat eğitimleri sürecince bu sanat malzemesinden yararlanmakta ve sanatta yeni söylemler geliştirmektedirler.

Kaynakça

Beykal, C., Altan Gürman, Derimod Kültür Merkezi Yayınları,(1991).

Bubi., Artdeco. Sayı:57. Aralık: İstanbul,(1997)

Ersoy, A., 500 Türk Sanatçısı. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi,(2004).

Güneş N., Resim Sanatında Kolaj, Asamblaj ve Türk Resmine Yansımaları, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, (2013).

Özsezgin, K., Zeki Faik İzer 1905-1988 Kolajlar ve Guvaşlar II, Sergi Katalogu. İstanbul: Kare Sanat Galerisi.(2001).

Öztürk, S. Resimsel Öge Olarak Parçalılık, Biçim ve Kolaj İlişkisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal İlimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, (2011).

<https://www.tate.org.uk/art/artists> 29/10/2019

<http://sanat.ykykultur.com.tr/basin-odasi/basin-bultenleri/d-grubu-1933-1951/> 01/12/2019

<https://csmuze.anadolu.edu.tr/eser/izer-zeki-faik/> 03/12/2019

<https://saltonline.org/tr/328/03/12/2019>

<http://www.beyazart.com/sanatci/%C4%B0rfan-%C3%96n%C3%BCrmen/05/12/2019>

Görsellerin Kaynakçası

Resim 1. <https://zhrblc.wordpress.com/yeni-bir-bicimkubizm/22/12/2019>

GELENEKSEL MALZEME İLE BİRLİKTE KULLANILAN ATIK MALZEMENİN TÜRK RESİM SANATINA ETKİSİ

Resim 2. <https://tr.pinterest.com/pin/421368108877095535/22/12/2019>

Resim 3. <https://www.e-skop.com/skopbulten/dadanin-100-yili-kurt-schwitters-merz-dada/01/12/2019>

Resim 4. <http://docs.neu.edu.tr/library/6678124263.pdf/13/01/2020>

Resim 5. <https://tr.instela.com/kazimir-malevic--91792/03/12/2020>

Resim 6. <https://gaiadergi.com/richard-hamilton-bugunun-evlerini-denli-farkli-denli-cazip-kilan-nedir/23/11/2019>

Resim 7-8. <http://www.artnet.com/artists/alberto-burri/28/11/2019>

Resim 9. <https://www.wikiart.org/en/antonio-berni/juanito-laguna23/11/2019>

Resim 10. http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&modPainters_artistDetailID=98/13/12/2019

Resim 11. <http://lebriz.com/pages/lst.aspx?lang=TR§ionID=1&articleID=81&bhcp=1/13/01/2020>

Resim 12.-13. <https://www.arttv.com.tr/yazi/kent-duvarlarindan-dunyaya-bakmak/03/12/2019>

Resim 14. <https://sanatkaravani.com/duvarlarin-sesi-burhan-dogancay/03/12/2019>

Resim 15. <http://www.SanatBurada.com/28/12/2019>

Resim 16-17. <http://sanatokuma.blogspot.com/p/altan-gurman.html/03/12/2019>

Resim 18-19. <http://www.antikalar.com/erol-akyavas/04/12/2019>

Resim 20-21-22. <http://mimarcasananat.com/resim/irfan-onurmen-tuller-gazeteler.html/04/12/2019>

Resim 23. <https://www.artamonline.com/279-muzayede-cagdas-sanat-eserleri/4267-bubi-kafes-bu-7/05/12/2019>